GUDELIŲ (LENKIŠKIŲ) PILKAPYNAS

Laurynas KURILA

2002 m. atnaujinti Gudelių (Lenkiškių) pilkapyno (Vilniaus r.) (A 1237P) tyrinėjimai (žr. *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 69–72; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 91–93) buvo tęsiami 2004 m. Pilkapyno teritoriją kertančioje aukštos įtampos elektros linijos proskynoje po 1987–1989 m. bei 2002 ir 2003 m. vykdytų tyrinėjimų liko trijų buldozeriu nustumdytų pilkapių liekanos ir šeši suplokštėję pilkapiai. 2004 m. ištirtas pilkapis 9(56), buvęs elektros linijos proskynoje, bei dvi perkasos 2003 m. buldozeriu pažeistoje paminklo teritorijos dalyje (20 pav.). Iš viso ištirtas 171,25 m² plotas (121,25 m² – pilkapio teritorijoje). Tyrinėjimai vykdyti pagal KVAD žalojamų archeologijos vertybių tyrimų programą.

Ištirtasis pilkapis buvo pilkapyno P dalyje. Prieš tyrinėjimus spėjamoje sampilo vietoje buvo ryškus maždaug 9x9 m skersmens iš aplinkos išsiskiriantis menkai apžėlęs plotas. Jokių sampilo liekanų neišlikę. Kai kur, daugiausiai neapžėlusio ploto pakraščiais žemės paviršiuje matyti 70x48, 36x25, 34x19, 18x15 cm ir panašaus dydžio akmenys.

Nukasus velėną (centrinėje perkasos vietoje jos sluoksnis labai plonas, vietomis visai neišlikęs) ir povelėninį sluoksnį, atidengtas šviesiai pilkos permaišytos žemės sluoksnis. Jis 10–20 cm storio, daug kur permaišytas su velėna. Ryškesnių pilkapio pagrindo liekanų neužfiksuota. Greičiausiai nustumdant pilkapį buvo suardytas visas sampilas iki pat įžemio. Ties pilkapio centru 12–15 cm gylyje pasiektas geltonas įžemio smėlis, 30–40 cm gylyje jis atidengtas beveik visame plote.

Nukasant velėną jau 3–5 cm gylyje atidengti vainiko akmenys. Ištisinė konstrukcija išryškėjo 15–25 cm gylyje. Vainiko akmenys juosia beveik visą buvusį sampilo perimetrą, tačiau geriau išlikę tiktai du nedideli vainiko fragmentai jo ŠR ir PV pakraščiuose (21 pav.). Atstumas tarp jų 8,5–9 m. Taigi toks turėjo būti pirminis pilkapio skersmuo. Tik keliose vietose akmenys guli dviem ar trimis aukštais. Apačioje guldyti stambesni (53x30x26, 48x42x35 cm), virš jų – smulkesni (32x15x12, 22x20x11, 19x15x9 cm) akmenys. Kitur jie išvartyti ir paskleisti iki 2 m pločio ruože. Sprendžiant iš akmenų gausos, vainikas tikriausiai visu perimetru buvo sukrautas keliais aukštais. Buvęs konstrukcijos aukštis lieka neaiškus. Dauguma akmenų guli velėnoje, kai kurie – tamsiai pilkos žemės sluoksnyje. Jais greičiausiai buvo apjuostas jau supiltas pilkapio sampilas. Vėliau akmenis uždengė nuo sampilo nuslinkusi žemė. Įvairaus dydžio akmenų buvo ir visame tirtame plote įžemio smėlyje. Tikriausiai jie yra natūralioje padėtyje ir su pilkapio konstrukcija nesusiję. Kai kur vainikas krautas virš jų, tarsi panaudojant stambesnius natūraliai gulinčius akmenis.

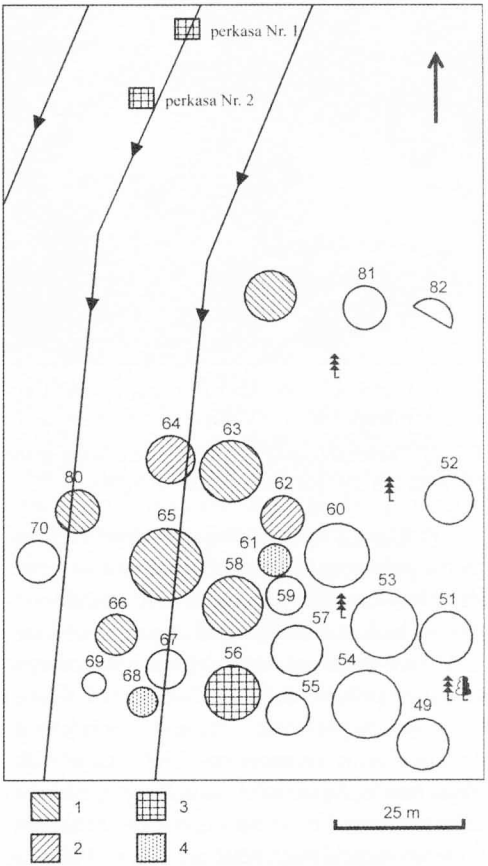
Nesuardytų kapų pilkapyje neaptikta. Įvairiose sampilo vietose velėnos sluoksnyje rastos dvi molinio dvigubo nupjauto kūgio formos verpstuko dalys (22:1 pav.) bei keletas smulkių degintinių kauliukų. R. Jankausko (VU MF) atliktos antropologinės analizės duomenimis, vienas iš jų gali būti identifikuojamas kaip vaiko kaktikaulio fragmentas. Taigi pilkapyje būta mažiausiai vieno degintinio kapo.

Ištirtas pilkapis priklauso Rytų Lietuvos pilkapių kultūrinei grupei. Pagal konstrukciją (akmenų vainiką) ir laidojimo pobūdį (kremaciją) jį tik apytiksliai galima datuoti I tūkst. viduriu arba antraja puse.

Visame tirtame plote velėnoje, šviesiai pilkos permaišytos žemės sluoksnyje bei pačiame įžemio sluoksnio paviršiuje aptikta įvairių laikotarpių radinių: lipdytos grublėtu ir lygiu paviršiumi keramikos šukių, geležies gargažių, titnaginių dirbinių (gremžtukas, skelčių dalių) ir nuoskalų. Dalis keramikos šukių surinkta pailgoje (3,1x0,95 m) tamsiai pilkos žemės dėmėje pilkapio PV pakraštyje. Jos gali priklausyti pilkapio supylimo laikotarpiui. Tačiau neatmestina ir tikimybė, kad tai – ankstesnės gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pėdsakai. Kiti radiniai bei keli rasti apdegę ir nuo karščio suskeldėję akmenukai neabejotinai liudija šioje vietoje buvus ankstesnes gyvenvietes. Vienas šios vietos apgyvendinimo etapas, sprendžiant iš aptiktų geležies gargažių, datuotinas geležies amžiumi. Titnaginiai dirbiniai būdingi mezolitui.

2003 m. elektros linijos proskynoje buvo pradėta stumdyti žemes buldozeriu. Šių darbų metu pažeista pilkapyno teritorijos ŠV dalis. Sustumdytose žemėse metalo ieškikliu rastas geležinis apkalas su dviem žalvarinėmis kniedėmis. Be to, žemės paviršiuje pastebėta nemažai keramikos šukių. Todėl tikintis pažeistoje paminklo teritorijos dalyje rasti pilkapių liekanų ar kultūrinio sluoksnio pėdsakų 2004 m. čia iškastos dvi 5x5 m (50 m²) dydžio perkasos.

Perkasos 1 vietoje žemės paviršiuje prieš tyrinėjimus atsitiktinai rasta 1739 m. Rusijos moneta (Jelizavetos Petrovnos denga), taip pat surinkta žiestų keramikos šukių (dvi iš jų padengtos ruda ir žalsva glazūra) bei titnago nuoskala. Didžiojoje kasamo ploto dalyje velėna dar prieš tyrinėjimus buvo nustumdyta, kitur jos ir povelėninio sluoksnio storis siekė iki 25 cm. Nukasant velėną jokių radinių neaptikta. Giliau atidengtas šviesiai geltono smėlio sluoksnis. Pačiame jo paviršiuje rastas dubeninio koklio (?) pakraštėlis (22:2 pav.) bei

20 pav. Gudelių (Lenkiškių) pilkapyno situacinio plano dalis: 1 – 1987–1989 m. ištirti pilkapiai, 2 – 2002–2003 m. ištirti pilkapiai, 3 – 2004 m. ištirtas pilkapis ir perkasos, 4 – 1988 m. suardytų pilkapių liekanos. *L. Kurilos brėž.*

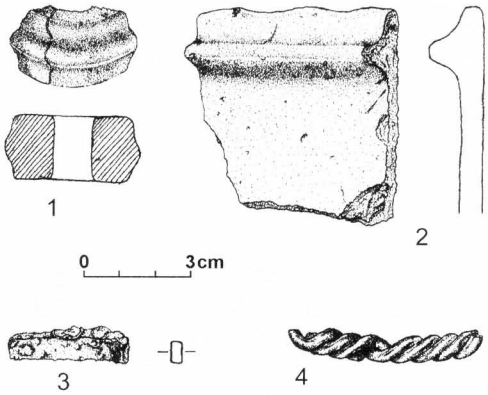
Fig. 20. Part of situational plan of Gudeliai (Lenkiškės) barrow cemetery: 1 – barrows investigated in 1987–1989, 2 – barrows investigated in 2002–2003, 3 – barrow investigated in 2004, 4 – remains of destroyed barrows in 1988.

kelios keramikos šukės (viena jų padengta ruda glazūra). Sprendžiant pagal radinius, šioje vietoje aptiktos XVII a. antrosios pusės – XVIII (XIX?) a. dvarvietės ar kaimavietės kultūrinio sluoksnio liekanos.

21 pav. Gudeliai (Lenkiškės). Akmenų vainiko fragmentas pilkapio 9(56) PV pusėje. *L. Kurilos nuotr.*

Fig. 21. Gudeliai (Lenkiškės). Fragment of the stone circle in the SW part of the barrow 9(56).

22 pav. Gudelių (Lenkiškių) pilkapyno radiniai: 1 – verpstukas (pilkapis 9(56)), 2 – dubeninio koklio šukė (perkasa 1), 3 – sagties liežuvėlis (perkasa 2), 4 – vytinės antkaklės fragmentas (atsitiktinis radinys). *S. Mikšaitės pieš.*

Fig. 22. Finds of Gudeliai (Lenkiškės) barrow cemetery: 1 – spindle-whorl (barrow 9(56)), 2 – fragment of a stove-tile (area 1), 3 – buckle tongue (area 2), 4 – fragment of a necklace (stray find).

Perkasa 2 kasta vietoje, kurioje 2003 m. rastas geležinis apkalas. Čia velėna su povelėniu kai kur taip pat nustumdyti, tačiau vietomis sluoksnis išlikęs gan storas, iki 45 cm. Nukasant velėną rastas geležinis keturkampio skersinio pjūvio sagties liežuvėlis (22:3 pav.) bei įvairiose perkasos vietose surinkta keliasdešimt žiestos keramikos šukių (tarp jų – akmens masės, fajanso ir kelios dengtos ruda bei žalia glazūra). Po velėna visame plote atidengtas šviesiai geltono smėlio sluoksnis. Pačiame jo paviršiuje aptiktos dar dvi keramikos šukės. Perkasos 2 radinius interpretuoti sudėtingiau. Joje rastas sagties liežuvėlis (bei 2003 m. šioje vietoje aptiktas apkalas) gali būti pilkapio kapo įkapės. Kita vertus, daugiau faktų, patvirtinančių čia buvus pilkapį, nėra. Jei šioje vietoje ir buvo pilkapio sampilas, jis visiškai sunaikintas vėlesnės dvarvietės ar kaimavietės. Galbūt pilkapio akmenų vainiko liekana laikytini keturi kompaktiškai gulintys akmenys perkasos ŠR kampe. Likę radiniai būdingi XVII a. antrajai pusei – XVIII (XIX?) a.

Tyrinėjimų metu apie 85 m į R nuo pilkapyno teritorijos ŠR kampo ant miško keliuko rastas žalvarinės vytinės antkaklės fragmentas (22:4 pav.). Radinys gulėjo žemės paviršiuje. Šalia jo buvo keli smulkūs degintiniai kauliukai. Patikrinus šią vietą metalo ieškikliu daugiau nieko nerasta. Sprendžiant iš to, kad antkaklės fragmentas ir degintiniai kauliukai aptikti greta, jie neturėtų būti čia pakliuvę atsitiktinai. Tikėtina, kad šioje vietoje būta pilkapių, kurie šiuo metu visiškai sunaikinti.

GUDELIAI (LENKIŠKĖS) BARROW CEMETERY

In 2004 in the Gudeliai (Lenkiškės) (Vilnius district) barrow cemetery the destroyed barrow No. 9(56) and two sites of 25 m^2 each were investigated. The barrow was found to have a stone circle. No intact graves were found in the barrow, except of a few small cremated bones and two fragments of a clay spindle. The investigated barrow is typical to the East Lithuanian Barrow

Culture and is dated to the middle or the 2nd half of the 1st millennium A.D. Excavations also revealed remains of earlier settlements. Artefacts typical to the Mesolithic and Iron Age were found. At both sites remains of a cultural layer belonging to a manor or a village datable from the 2nd half of the 17th century to the 18th (19th?) century, was discovered.

GRABIJOLŲ (ŽEMAITIŠKIŲ) PILKAPYNAS II

Aleksiejus LUCHTANAS

2004 m. VU tęsė Grabijolų (Žemaitiškių) pilkapyno II tyrinėjimus (žr. *ATL 2001 metais*, V., 2002, p. 92–93; *ATL 2002 metais*, V., 2005, p. 72; *ATL 2003 metais*, V., 2005, p. 94). Ištirtas vienas perartas miško priešgaisrinės juostos pilkapis 4(69) pilkapyno R pakraštyje (iš viso 100 m^2), apaugusioje jaunomis pušaitėmis pievoje, po buvusio (sunykusio) dvaro langais. Pilkapio sampilas – apie 0,7 m aukščio ir iki 8 m skersmens, grioveliai visiškai užslinkę, o sampilas beveik jungiasi su greta esančių pilkapių sampilais. Akmenų vainikas išliko tik fragmentiškai, jis juosė apie 7–7,5 m skersmens smėlingą sampilą. Sampilo viršutinėje dalyje aptiktos dvi lipdyto puodo lygiu paviršiumi šukės bei pavienių degintų kaulų. Aptikti trys degintiniai kapai. Kapai 1 ir 3 buvo antriniai, įkasti į jau supiltą pilkapį. Kapas 2 seniausias – pirmasis šio pilkapio kapas. Jo duobė įrengta po sampilu, pirminiame žemės paviršiuje.

Degintinis kapas 1 neturėjo ryškesnės duobės, deginti kaulai paskleisti 25–45 cm gylyje, 85–90 cm skersmens plote, centrinėje sampilo dalyje. Iš viso surinkta 478 g suaugusio asmens degintinių kaulų. Įkapės: žalvario lašas, nuo ugnies deformuotas keturių apvijų žalvarinis įvijinis žiedas ir suspausto cilindro pavidalo molinis verpstukas rantytais šonais.

Degintinis kapas 2 išryškėjo 0,8 m gylyje. 100x60 cm dydžio duobė taisyklingo stačiakampio pavidalo, nežymiai užapvalintais kampais, pailga V–R kryptimi. Švarūs deginti kaulai ištisai dengė visą duobės plotą, jų surinkta 4112 g. Įkapės kompaktiškai gulėjo duobės Š pakraštyje. Apdegęs geležinis įmovinis ietigalis profiliuota plunksna gulėjo plunksna į V, šalia buvo siauraašmenis pentinis kirvis, po juo geležinis antskydis su būgninėje viršūnėje rituališkai prakalta stačiakampe skyle. Netoliese buvo padėtas geležinis įtveriamasis peilis. Likusios įkapės – geležinė ovali diržo sagtis rantytu lankeliu bei žalvarinis trijų apvijų įvijinis žiedas – surasti kapo centrinėje dalyje tarp degintų kaulų.

Degintinis kapas 3 buvo aptiktas pilkapio centre iš karto po velėna, nuimant kontrolinę juostą. Viršutinėje kapo dalyje smaigaliu į Š–V gulėjo apdegęs geležinis įmovinis ietigalis plokščia plunksna. Deginti kaulai buvo išbarstyti pailgo ovalo pavidalo plote 0,3–0,45 m gylyje. Iš viso surinkta 338 g suaugusio asmens kaulų. Sprendžiant pagal įkapes pilkapyje aptikti dviejų vyrų ir moters kapai, datuojami VI a.

GRABIJOLAI (ŽEMAITIŠKĖS) BARROW CEMETERY II

In 2004 in the eastern part of the Grabijolai (Žemaitiškės) (Vilnius district) barrow cemetery II one barrow No. 4(68) with a destroyed stone circle was excavated. Three cremation graves